

Ranga słownictwa w nauczaniu języka obcego osób dorosłych na przykładzie języka włoskiego

ALEKSANDRA
LEONCEWICZ

Artykuł przedstawia praktyczne podejście do nauczania słownictwa w procesie nauczania języka włoskiego dorosłych i uzasadnia rangę pracy nad materiałem leksykalnym, jako ważnym elementem lekcji języka obcego. W ostatniej części przedstawiono kilka przykładowych ćwiczeń leksykalnych z języka włoskiego.

Równomierne rozłożenie nacisku na nauczanie wszystkich podsystemów językowych jest bardzo ważne w nauczaniu języka obcego, ponieważ *[p]odstawową funkcją i elementarnym zadaniem podręcznika kursowego jest sprzyjać opanowaniu wszystkich podstawowych umiejętności i sprawności językowych. Powinien on (...) umożliwiać opanowanie podsystemów językowych (wymowy, pisowni, słownictwa i gramatyki)* (Komorowska 2009:51-52).

Obserwując wnikliwie aktualne tendencje, powszechne w nauczaniu języka włoskiego w Polsce, można zauważyć pewien brak równowagi w rozkładaniu tych akcentów. W pewnej mierze taka sytuacja może mieć źródło w przyzwyczajeniach historycznych związanych z nauczaniem włoskiego, co analizuje E. Jamrozik w artykule „Zarys historii nauczania języka włoskiego w Polsce”:

Nauczanie (...) było prowadzone w sposób zdecydowanie tradycyjny. Nauczający języka włoskiego dysponowali głównie podręcznikami i skryptami oraz antologiami tekstów przez nich samych opracowanymi (por. Mikołajewski, Bednarczyk 1991). Podręczniki oparte były po części na fragmentach tekstów literackich, po części na tekstach i dialogach skonstruowanych przez autorów dla zilustrowania wprowadzanego materiału gramatycznego. Były obudowane na ogół bardzo solidnym i obszernym komentarzem gramatycznym. Obfitowały w ćwiczenia z zakresu głównie morfologii i struktur składniowych (obecnego czytelnika zadziwia np. skąpa ilość lub wręcz brak ćwiczeń poświęconych słownictwu), polegające na uzupełnianiu pojedynczych zdań (prawie nigdy tekstów) bra-

kującym elementem, przekształcanie form bezokolicznika na podane formy osobowe, odpowiadanie na pytania pod kątem użycia właściwej formy gramatycznej (Jamrozik 2014).

Wart uwagi jest niewątpliwie znaczący wpływ niektórych włoskich podręczników do nauki języka włoskiego dla obcokrajowców na metodykę nauczania włoskiego w Polsce. Popularność tych podręczników często wynika jedynie z dostępności danej pozycji lub jej przystępności cenowej, a nie ze świadomego doboru materiałów do celów dydaktycznych założonych dla danego kursu językowego. I tak, jednym z najbardziej popularnych podręczników do języka włoskiego w Polsce jest *Progetto Italiano 1 i 2*, wydawnictwa Edilingua, podręcznik, który jest często wybierany, jako podręcznik wiodący, ewentualnie jeden z dwóch, zarówno w wielu szkołach językowych, jak i wybrany dla szkół ponadgimnazjalnych¹. Materiał omawiany w podręczniku odpowiada podstawie programowej, co skutkuje niemal automatycznie tendencją do przyjmowania podręcznika jako materiału bazowego dla wielu kursów języka włoskiego w edukacji pozaformalnej. Metoda proponowana przez *Progetto Italiano* w dużym stopniu kładzie nacisk na nauczanie gramatyki, co można dostrzec w dialogach rozpoczynających każdy kolejny rozdział. Słownictwo natomiast pojawia się w ograniczonych ilościach i często nie jest uporządkowane tematycznie, a ćwiczenia przewidziane na jego opanowanie stanowią ok. 10 proc. wszystkich zadań w zeszycie ćwiczeń.

Nauczyciel zmuszony jest, więc, w zależności od czasu przewidzianego na realizację podręcznika, do po-

siłkowania się innymi materiałami, które powinien sam przygotować, żeby powiązać i uzupełnić tematycznie słownictwo rozrzucone w podręczniku.

Innym podręcznikiem używanym w Polsce jest *Campus I*, wydawnictwa Guerra Edizioni, który cechuje się zgoła innym podejściem do nauczania gramatyki. Materiału gramatycznego nie ma w nim zbyt wiele, co może stwarzać wrażenie chaosu, ale niejako w zamian mamy tu o wiele więcej tekstów i nagrań – w porównaniu do podręcznika *Progetto Italiano*. Teksty te są jednak zdecydowanie za trudne dla początkującego ucznia polskiego i wyraźnie brakuje ćwiczeń pozwalających podsumować i opanować nowy materiał leksykalny.

Rola nauczania słownictwa w procesie nauczania języka obcego

W wielu tekstach poświęconych nauczaniu języków obcych można spotkać się z tezą, że Polsce z różnych powodów kładzie się często większy nacisk na opanowanie materiału gramatycznego niż na praktyczne zastosowanie słownictwa i mówienie. W efekcie uczeń skupia się głównie na ćwiczeniach gramatycznych i po roku nauki nierzadko dochodzi do wniosku, że zna, przykładowo, kilka czasów gramatycznych, ale brakuje mu słów, żeby skonstruować prostą wypowiedź. Do takich wniosków dochodzą i młodszy uczniowie, i dorośli, którzy tłumaczą, że przerobili duży materiał gramatyczny, ale nie są w stanie się wypowiedzieć. H. Komorowska dobitnie podkreśla, że *[b]lokada komunikacji to najczęściej skutek nieznanomości potrzebnego słownictwa* (Komorowska 2009:151).

Często dorośli uczniowie wiążą uczenie się leksyki z mozolnym i nudnym powtarzaniem słówek w domu. Zapisują się więc na zajęcia prowadzone metodą komunikatywną, czyli – w ich rozumieniu – niewymagającą nauki i pracy własnej, a już na pewno uczenia się słówek na pamięć. Niezbędne jest zatem wzbogacenie lekcji, bez względu na wybrany podręcznik, o metodycznie przemyślane i konsekwentnie wprowadzane ćwiczenia mające na celu opanowanie wprowadzanego słownictwa.

Wraz z rosnącą popularnością Internetu, portali społecznościowych i aplikacji na telefon, wzrasta też zainteresowanie formami nauki za pośrednictwem tych właśnie mediów. Z jednej strony, jest to ogromne ułatwienie dla uczniów, z drugiej jednak – ogromne ryzyko niezetelności przekazywanych informacji, szczególnie, jeśli dane strony tworzą sami internauci. Jeden z wielu portali internetowych przeznaczonych do nauki języków zachęca, na przykład, do uczenia się słówek, lekceważąc niejako gramatykę:

Gdy uczysz się słówek zawsze używaj ich w zdaniach. Mogą być to najprostsze zdania na świecie albo skompliko-

wane i nieschematyczne. Wszystko zależy od Twojego zaangażowania i motywacji. Nawet, jeśli na początku nie będą w 100 proc. gramatycznie poprawne, pamiętaj, że dzieci (...) mają gramatykę głęboko... w poważaniu, a jednak później stosują ją perfekcyjnie².

Nie można bezkrytycznie przyjąć pomysłu uczenia się słów z pominięciem gramatyki. Poza tym, proces uczenia się języka przez osoby dorosłe zasadniczo różni się od takiego procesu u dzieci, które w trakcie rozwoju i edukacji korygują błędy językowe, podczas gdy bardzo trudno jest osobie dorosłej pozbyć się niewłaściwych form. Trudno jednak nie zgodzić się z ideą uczenia się słów w zdaniach.

Podobnie liczne podręczniki czy strony internetowe sugerują konieczność powtarzania słownictwa, ale, niestety, nie proponują żadnych ćwiczeń (lub nieliczne), które uczniowi tę pracę mają ułatwić: *Psycholodzy udowadniają, że gdy nowe słowo zobaczymy średnio 4 razy, 4 razy je powiemy, 4 razy je usłyszymy i 4 razy przeczytamy (oczywiście w różnych kontekstach i odstępach czasu), nie będziemy musieli wkładać już żadnego wysiłku, by je zapamiętać na długo³.*

Należy również wziąć pod uwagę to, że wiele szkół językowych (i propagatorów metod nauczania) w celu zdobycia popularności sugeruje, że nauka języka nie wymaga specjalnego wysiłku. Potencjalny dorosły uczeń niejednokrotnie mimowolnie nabiera przekonania, że wystarczy przyjść na zajęcia. W pracy z osobami dorosłymi bardzo często nauczyciel spotyka się z pytaniem, jak długo trzeba się uczyć, żeby mówić, bądź ze stwierdzeniem: *chodzę na zajęcia 3 lata, to już dużo umiem*. Żeby wyjść na przeciw oczekiwaniom takich studentów, należy stworzyć im warunki do nauki słownictwa w trakcie zajęć i w znacznie większym stopniu skupić się na nauce leksyki.

Przykłady ćwiczeń

W pracy nad opanowaniem materiału leksykalnego zasadniczo wyróżnia się trzy etapy: wprowadzanie, opanowywanie i powtarzanie (Komorowska 2009:152). Pierwszy etap polega głównie na wyjaśnianiu znaczeń za pomocą definicji, tłumaczenia na język ojczysty, synonimów i antonimów nowych słów, ilustracji. Na tym etapie możemy również dokonać wyboru słownictwa, nad którym będziemy pracować w kolejnych etapach. Warto pamiętać, że niezwykle istotna w nauce słownictwa obcojęzycznego jest praca z tekstem. Umiejętność zrozumienia słownictwa dzięki kontekstowi jest podstawą do dalszej pracy nad przyswajaniem języka. Niezwykle istotne jest umiejętne wybranie słów kluczowych, które przeprowadza nauczyciel lub uczniowie z pomocą nauczyciela. Mało skuteczną metodą jest z kolei tworzenie listy słów, która wielu dorosłym kojarzy się z nudnymi i często nielubianymi zajęciami szkolnymi. Stąd

też potrzeba innych form pracy nad zapamiętaniem nowego materiału leksykalnego i konieczność przejścia do etapu drugiego na lekcji. Z pewnością nie należy ograniczać pracy nad słownictwem do zadania nauczenia się nowych słów w domu czy nawet do przeprowadzenia kartkówki na kolejnych zajęciach. Taka kartkówka może być ustalona po wykonaniu pewnej pracy nad danym słownictwem i jej pozytywne wówczas efekty zachęcą uczniów do dalszej nauki. W przeciwnym razie konieczność nauczenia się słów w domu zostanie podświadomie sprowadzona do uciążliwego obowiązku, co szczególnie w przypadku osób dorosłych bywa niewykonalne, chociażby z powodu braku czasu.

Ćwiczenia ułatwiające zapamiętywanie nowego słownictwa

Oczywiście istnieje wiele znanych metod uczenia słownictwa, takich jak tworzenie synonimów czy antonimów, pokazywanie obrazków itp. Można też zaproponować inne ćwiczenia ułatwiające zapamiętywanie słów.

ZINDYWIDUALIZOWANE FISZKI

Uczenie się na pamięć krótkich, prostych, „życiowych” zdań jest niezwykle skuteczne i przydatne, ponieważ pozwala zapamiętać praktyczną formułę, gotowe zdanie. Zapamiętywanie może opierać się na mechanizmie, który uruchamia się przy mimowolnym utrwalaniu się w pamięci sloganów reklamowych czy tekstów piosenek: kluczem do sukcesu jest powtarzanie. Żeby nie zmuszać uczniów do uczenia się słów z przygotowanej wcześniej listy lub też ze słowniczków często znajdujących się na końcu rozdziałów w wielu podręcznikach, skuteczną metodą jest przygotowywanie zindywidualizowanych fiszek. Na rynku dostępnych jest sporo wszelakich fiszek do nauki języka włoskiego, są to jednak pogrupowane tematycznie pojedyncze słowa. Konieczność powtarzania przez dłuższy czas słów z tej samej dziedziny może okazać się dla ucznia nużące i w sumie nieefektywne, a słowa w izolacji, nie w gotowych zdaniach nie redukują trudności komunikacyjnych. Bardzo skuteczną i lubianą przez większość uczniów metodą jest praca z fiszkami zawierającymi krótkie zdania. Pierwszym etapem jest przeczytanie tekstu, np. znalezionego w Internecie fragmentu tekstu oryginalnego. Następnie, po wprowadzeniu nowego słownictwa, nauczyciel prosi uczniów o wytypowanie od 3 do 6 ważnych, przydatnych i nowych słów. Ostatni etap to stworzenie indywidualnych fiszek.

Ważne jest, żeby fiszki spełniały kilka warunków:

- każda fiszka to krótkie pełne zdanie, którego uczeń może użyć bez wprowadzania modyfikacji;
- każde zdanie na fiszce MUSI zawierać słowo z nowego tekstu;

- zdanie zapisane na fiszce nie może zawierać więcej niż 8 słów;
- zdania muszą być zbudowane na podstawie dobrze znanego uczniom materiału gramatycznego. Mają pokazywać, że do przeprowadzenia komunikacji wystarczą podstawowe formy gramatyczne i duży zasób słów;
- zdania na fiszkach muszą być praktyczne i przydatne;
- materiał z fiszek należy powtarzać na każdej kolejnej lekcji, eliminując systematycznie te, które uczniowie już opanowali, i wzbogacając zbiór o kolejne, tworzone na podstawie nowych tekstów.

TŁUMACZENIE SŁOWNICTWA I ZDAŃ

Jest to ćwiczenie oparte na zarzuconej metodzie gramatyczno-tłumaczeniowej, która szczególnie w pierwszym okresie popularności metody komunikacyjnej była eliminowana z racji tego, że wymaga użycia języka ojczystego. Jednak ostatnio coraz częściej powraca i jest stosowana mimo rozmaitych zarzutów. Wykorzystanie jej (z drobnymi modyfikacjami) może się okazać bardzo skuteczne w nauczaniu osób dorosłych, które bardzo często próbują wymusić na nauczycielu dokładne przetłumaczenie nowego słownictwa bądź też „tłumaczyć” sobie zdania, zanim je wypowiedzą, przez co tworzą dziwaczne i niezrozumiałe kalki językowe.

Ciekawą koncepcję stanowi również w dzisiejszej epoce otwartych granic i różnorodności językowej w obrębie Unii Europejskiej oparcie zadań dla uczniów o różnojęzyczność (ang. *plurilingualism*), która *nie jest równoznaczna z perfekcyjną znajomością kilku języków, ale stanowi próbę wykorzystania posiadanej wiedzy językowej i umiejętności porozumienia się z innymi ludźmi w wielu sytuacjach życiowych. (...) Wiąże się też z pewną wrażliwością na podobieństwa między językami* (Otwinowska-Kasztelaniec 2007:99).

Proponując zatem tłumaczenia zdań, można nawiązywać do konstrukcji czy podobieństw leksykalnych w innych znanych uczniom językach, najczęściej odnosząc się prawdopodobnie do języka angielskiego. *Wiele można osiągnąć na przykład poprzez uświadamianie uczniom podobieństw pomiędzy słownictwem języków europejskich* (Otwinowska-Kasztelaniec 2007:100).

a) Tłumaczenie słów

Z oryginalnego tekstu należy wybrać zasób słów, które uczniowie powinni już znać, i polecić przetłumaczenie ich na język polski. Uczniowie w trakcie czytania tekstu mają za zadanie przetłumaczenie na polski konkretnych słów lub odwrotnie: mają znaleźć w tekście oryginalnym słowa odpowiadające polskim. Przy wyborze słów ważne jest, by były to albo słowa, których odpowiedniki w innych językach obcych nie są podobne, albo wręcz odwrotnie, jeśli przyjmie-

my za cel zadania uświadomienie uczniom podobieństw, o czym już wspomniano. Często na etapie wprowadzania słownictwa i ćwiczeń polegających na rozumieniu tekstu uczniowie od razu rozumieją dosyć dobrze dany tekst nie z racji znajomości języka włoskiego, ale poprzez skojarzenie z innymi językami, w których dane wyrażenia są podobne. Poprzez odpowiedni dobór słów kładziemy nacisk na pracę nad tzw. aktywną znajomością języka włoskiego.

b) Tłumaczenie całych zdań z języka polskiego na włoski

Ważne jest, żeby zdania koncentrowały się na użyciu nowego, wcześniej omawianego z uczniami słownictwa, przy jednoczesnym ograniczeniu skomplikowanych struktur gramatycznych. Inną wersją tego samego ćwiczenia, niewymagającą użycia języka polskiego, jest poproszenie uczniów o ułożenie zdań z wybranymi wyrazami, które poznali na wcześniejszych zajęciach.

OBRAZKI, DEFINICJE, HISTORYJKI

Tworzenie definicji bądź pokazywanie obrazków to metody często wykorzystywane do wprowadzania nowego słownictwa, które mogą się okazać bardzo skuteczne na etapie utrwalania materiału leksykalnego.

a) Nauczyciel dzieli uczniów na małe grupy, najlepiej 3-osobowe (maks. 4) i rozdaje im karteczki z wyrazami poznanyymi wcześniej na zajęciach. Wyrazy mogą być zapisane lub też przedstawione graficznie. Zadaniem uczniów jest wyjaśnienie, o jakie słowo chodzi tak, żeby pozostałe osoby w grupie dane słowo odgadły. Zależnie od poziomu zaawansowania, uczniowie mogą użyć definicji, „wypowiedzieć się” za pomocą dźwięków lub innymi sposobami. Ważne jest, że zostanie osiągnięty cel: powtórzenie danego słowa. Słabym punktem tego ćwiczenia jest, szczególnie w przypadku liczniejszych grup, brak możliwości kontroli poprawności budowanych przez uczniów zdań. Z drugiej strony, jest to świetne ćwiczenie rozwijające komunikację i ułatwiające uczniom przełamanie barier w mówieniu, dlatego, że skupia się na przekazaniu słowa, a nie uruchamia mechanizmu stresu, że nie zna się dobrze języka. Uczeń unika zakłopotania pojawiającego się w przypadku wypowiedzania się na forum całej grupy.

b) Nauczyciel prosi grupy uczniów o ułożenie historyjki z użyciem wszystkich słów, które poprzednio tłumaczyli. Zależnie od poziomu zaawansowania, można wskazać

struktury gramatyczne, które uczniowie powinni zastosować. Następnie wszystkie grupy czytają swoje historyjki. Skuteczność tego zadania opiera się często na aspekcie ludycznym, który w pracy z osobami dorosłymi jest bardzo przydatny i zdecydowanie ułatwia naukę, a jednocześnie nauka ta nie kojarzy się z dużym wysiłkiem. Z psychologicznego punktu widzenia dobrze jest jednak nie nazywać danego ćwiczenia zabawą: języków uczą się często osoby ambitne, które chcą być traktowane poważnie, a bezpośrednie nawiązanie do zabawy może wywołać odwrotny skutek. Abstrakcyjność niektórych opowiadań, często nieunikniona z racji doboru słów, wzmacnia efekt wykonanej pracy i ułatwia zapamiętanie słownictwa.

UZUPEŁNIANKA

Ćwiczenie polega na uzupełnianiu tekstu lub zdań słowami, które uczniowie poznali na wcześniejszych zajęciach. Nauczyciel może wypisać słowa, o które chodzi, a przy wyższym stopniu zaawansowania uczniów pozostawić jedynie wolne miejsca, nie wskazując, spośród jakich wyrazów uczniowie mają wybierać. Wyrazy mogą być zapisane we właściwej już formie lub też mogą być przez uczniów odpowiednio dopasowywane do zdań. Jest to ćwiczenie, które – oprócz powtórzenia i utrwalenia słownictwa – ma na celu pracę nad kolokacjami. Zagadnienie kolokacji jest pomijane przez większość podręczników do nauki języka włoskiego, warto, więc wprowadzać je na lekcjach.

BIBLIOGRAFIA

- Jamrozik, E. (2014) Zarys historii nauczania języka włoskiego w Polsce. W: *Języki Obce w Szkole*, 3, 23-30.
- Komorowska, H. (2009) *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Otwinowska-Kasztelanica, A. (2007) Na drodze ku różnorodności; podnoszenie świadomości językowej przy nauczaniu słownictwa na przykładzie języka angielskiego. W: *Dydaktyka języków obcych na początku XXI wieku*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

ALEKSANDRA LEONCEWICZ Absolwentka filologii włoskiej UW, wykładowca języka włoskiego w Instytucie Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej UW, gdzie pisze pracę doktorską z dydaktyki języka włoskiego. Ma ponad dziesięcioletnie doświadczenie w nauczaniu, pracowała dla wielu szkół językowych w Warszawie, aktualnie w College of Europe (kampus Natolin) i na Uniwersytecie Otwartym Uniwersytetu Warszawskiego. Jest także tłumaczem, specjalizuje się w tłumaczeniach ustnych.

1 http://www.pawelwilkus.pl/witryna/Jezyk_woski_files/Program%20nauczania%20wloski%20DKOW-5002-30%3A08.pdf.

2 SzybkaNauka.pro: <https://szybkanauka.pro/jak-uczyc-sie-slowek/>.

3 Języko-Sfera: <http://www.prestonschool.pl/blog/jak-zapamietac-slowa-w-jezyku-obcym-na-zawsze/>.